Islamul în atenţia unor scriitori români "vechi" şi premoderni

Lect. univ. dr. *Valeriu MARINESCU*

Conform *Dicţionarului religiilor* (autori: Mircea Eliade şi Ioan Petru Culianu), cuvântul *islam* provine din a patra formă verbală a rădăcinii *slm: aslama* ("a se supune") şi înseamnă "supunere (faţă de Dumnezeu)"; *muslim* (musulman) este participiul activ al verbului şi înseamnă "(cel) care se supune (lui Dumnezeu)". Cuvântul *musulman* este preluat de limba română din franceză.

Una dintre cele mai importante religii ale omenirii, islamul este astăzi întâlnit pe toate continentele, dominând Orientul Mijlociu, Asia Mică, regiunea caucaziană, Asia de Sud şi Indonezia, Africa de Nord şi de Est. Termenul *islam* desemnează religia monoteistă care are la bază Coranul şi al cărei profet este Muhammad. Prin extensie, cuvântul *islam* se referă şi la întreaga civilizaţie (cu un cadru legislativ unic, cu structuri politice specifice, cu tradiţii sociale şi morale) care se revendică de la această religie.

Islamul – atrage atenţia Nadia Anghelescu – nu trebuie numit "mahomedanism", întrucât, în ochii musulmanilor, Muhammad este un om ca toţi oamenii, un om căruia i s-a încredinţat Mesajul şi care constituie, prin întreaga sa comportare, un exemplu demn de urmat pentru credincioşi. Iată de ce – explică reputata specialistă – cuvântul *mahomedan*, care circulă şi în limba română, ca şi în alte limbi, cu sensul de "adept al islamului", nu are un echivalent arab, pentru simplul motiv că islamul nu este considerat "religia lui Mahomed", cum apare, în mod greşit, definit de unele dicţionare. Ca şi *mahomedanism*, *mahomedan* este construit în Europa după modelul lui *creştin*, prin identificarea abuzivă a rolului lui Muhammad pentru islam cu cel al lui Hristos pentru creştini. Muhammad este, prin urmare, un transmiţător şi orice analogie cu persoana lui Iisus Hristos din creştinism este contrară spiritului religiei islamice. Iisus este prezent în textul coranic ca unul dintre profeţi, fiul Mariei, trimis pentru a continua Revelaţia pe care vine să o desăvârşească Muhammad.

Pentru mulţi europeni, islamul, venit în urma creştinismului, apare fie ca o continuare directă a acestuia, deci inutil, fie ca o negare totală a mesajului creştin. Muhammad (Mahomed), considerat purtător al unei false

BDD-A27133 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

profeții, este încărcat cu toate viciile şi, în primul rând, cu cel al senzualismului exacerbat pe care l-ar extinde şi asupra religiei pe care o propovăduieşte (1).

O imagine izvorâtă din viziunea medievală asupra islamului este cea a fanatismului şi a violenței pe care acesta le poartă cu sine. Cuvintele din Coran "Ucideți necredincioşii oriunde s-ar afla" reprezintă, din perspectiva creştinilor, suprema dovadă a caracterului eminamente agresiv al religiei islamice. "Războiul sfânt" (*jihad*-ul) trebuie purtat împotriva popoarelor necredincioase, învecinate cu "teritoriul Islamului". Înainte de începerea luptei, însă, acestea trebuie îndemnate să se convertească; dacă acceptă, fac parte din comunitate, iar în caz contrar, sunt cucerite prin forță sau după capitulare. În prima situație, conducătorul are puteri nelimitate asupra prizonierilor de război, iar bunurile confiscate constituie prada ce se distribuie soldaților. În cazul capitulării, evreii şi creştinii, în calitatea lor de "oameni ai cărții", se bucură de un statut privilegiat şi îşi păstrează libertatea de exercitare a cultelor, plătind un impozit pe cap de om. Aceşti protejați mai sunt datori să plătească un impozit funciar (rom. *haraci*), pentru bunurile imobiliare ce le rămân, şi sunt supuşi anumitor obligații şi interdicții (contribuie la întreținerea armatelor musulmane, nu au voie să poarte arme etc.).

Țările Române au luat contact cu islamul încă de la sfârşitul secolului al XIII-lea, mai ales ca urmare a luptelor pentru apărarea ființei naționale şi a religiei ortodoxe strămoşeşti. Specialiştii susțin că poziția față de islam în Țările Române urmează poziția Occidentului european față de acesta, motiv pentru care vom găsi reflectate în scrierile româneşti etapele traversate de Occident în modurile de abordare şi de înțelegere ale acestei religii, începând cu polemica violentă din Evul Mediu şi terminând cu încercările de inițiere a unui dialog creştino-islamic din a doua jumătate a secolului al XX-lea, pe baza respectului pentru credința celorlalți (2).

Din păcate, la început de secol (al XXI-lea) şi de mileniu (al III-lea), optica europenilor asupra islamului pare să se întoarcă în Evul Mediu, ca urmare a numeroaselor atentate revendicate de grupările teroriste islamice (ecouri puternice au avut în întreaga Europă atentatele cu bombă din capitala Marii Britanii, Londra, de la 7 iulie 2005) şi ca urmare a răpirilor şi a sângeroaselor execuții petrecute în Irak în special după căderea regimului Saddam Hussein. De-a lungul timpului, postul de televiziune Al-Jazeera (înființat la 1 noiembrie 1996, puțin cunoscut până în 2001, dar devenit în prezent principala sursă de informare din lumea arabă şi, în acelaşi timp, principala sursă de informare a guvernelor țărilor implicate în coaliția multinațională din Irak), a fost, voit sau nu, "purtătorul de cuvânt" al

BDD-A27133 © 2004 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

teroriştilor irakieni, prezentând imagini care au impresionat profund opinia publică internaţională. Însă islamul nu trebuie – şi nici nu a fost, de-a lungul veacurilor, – înţeles doar ca o ideologie a unui imperiu care a zdruncinat din temelii omenirea, în primul rând deoarece el s-a dovedit un adevărat promotor de civilizaţie şi de cultură.

În articolul de faţă, voi încerca să pun în lumină viziunea românilor asupra islamului, luând ca martori doar – din cauza spaţiului limitat – câţiva dintre scriitorii noştri vechi şi premoderni.

În operele unor cronicari precum Macarie, Eftimie, Azarie, Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Radu Popescu, Radu Greceanu, ca urmare a condiţiilor istorice şi politice, musulmanii au ca principală trăsătură agresivitatea, brutalitatea haotică cu care ei au atentat la valorile unei civilizaţii ce întruchipa ordinea, cosmosul organizat de Dumnezeu. Modul în care noi, creştinii, i-am privit, în Veacul de Mijloc, pe închinătorii lui Allah a fost analizat cu meticulozitate de acad. Dan Horia Mazilu în excepţionala sa lucrare *Noi despre ceilalţi. Fals tratat de imagologie*. Reţinem de aici că, pentru români, *legea* (adică ortodoxia) s-a suprapus, timp îndelungat, peste ideea de identitate.

Grigore Ureche evocă o epocă de mari frământări, în care oamenii umblă "cu dzilele-n mână"; Moldova se defineşte ca o ţară "mişcătoare şi neaşezată", aflată în "calea răotăţilor", din cauza cărora "de multe ori să făcea războaie ca să să apere ţara şi pământul său". Frica de turci se dovedeşte frecventă în cronică, afectându-i deopotrivă pe voievozi şi pe oamenii de rând; otomanii "în toate părţile fulgera şi tuna cu trăsnetul armelor, vărsând sângile creştinilor şi stropşindu volnicia tuturora, înmulţindu legea lui Moamet cea spurcată"; ei sunt "de Dumnezeu lăsaţi certarea creştinilor şi groază tuturor vecinilor de prinprejur" – în limba română veche, *a certa* însemna *a pedepsi, a sancţiona nişte păcate*, păgânii nefăcând altceva decât să înfăptuiască decizia divinităţii.

Ion Neculce îl caracterizează pe vizirul Gin Ali-paşa în felul următor: "Acesta era un păgân rău, turbat şi mare sorbitoriu de sânge asupra creştinilor. Nu-i trebuia lui daruri sau rugăminte. Acesta au omorât pre Brâncoveanul-vodă cu copiii lui. Numai nu i-au ajutat Dumnezeu că ş-au luat şi el plata, că i-au luat tată-său, diavolul, sufletul". Nici Radu Greceanu, cronicar muntean, nu se lasă mai prejos: "Suliiman-împărat […] au arsu, au robit, precum le iaste obiceiul lor […] şi multe vărsări de sânge au făcut în creştini atuncea turcii". De altfel, la acest cronicar, în câmpul semantic al cuvântului "turc / turci", se înscriu termeni precum "păgân rău", "vrăjmaş creştinilor", "trufaş", "blestemat", "nebun şi rău", "om nebun, rău şi lacom", "lupi răpitori", "stingători de ţări", "lacomi păgâni".

BDD-A27133 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

Încă de la sfârşitul secolului al XVII-lea, îngrijorată de ascensiunea Porţii în Europa, lumea românească trăia o adâncă neliniște. Pentru Antonio Maria del Chiaro, Moldova şi Muntenia erau "două corăbii plutind pe o mare furtunoasă". Şi Nicolae Mavrocordat era impresionat: "Am pus piciorul în Moldova cea zguduită de grele suspine, stropind cu lacrimi pământul ei […] ; casele le-am văzut, pe unele lipsite de locuitori, pe altele nimicite prin foc şi prefăcute în cenuşă; sfintele lăcaşuri cele mai multe din temelie răsturnate şi ajunse pradă turbării tătărăşti […]. Cum crezi că am fost atinşi, Prea Sfinte Părinte – [e vorba despre Hrisanth Nottaras] – printr-o aşa de prea amară privire? Până în fundul inimii am fost sfâşiaţi şi deodată scăldaţi în lacrimi, de mâhnire am fost rupţi…". Ştefan Lemny, socotind anii de pace şi pe cei de război din veacul al XVIII-lea, observă că lumea românească a trăit, până la 1821 – an când, conform celor mai mulţi istorici, se sfârşeşte epoca medievală şi începe istoria modernă a neamului nostru –, sub ameninţarea directă a armelor aproape cincizeci de ani. Ţinând cont că Poarta, spre a-şi asigura controlul mai temeinic în Principate, a întreţinut instabilitatea domniilor, Ştefan Lemny numeşte secolul XVIII românesc, sub raport politic, "epoca efemeridelor" (3).

Antiotoman convins, mitropolitul Antim Ivireanul (canonizat peste veacuri de Biserica Ortodoxă Română) zugrăveşte, într-un tablou apocaliptic, opresiunea turcească: "Norii ce negresc văzduhul, fulgerile ce orbesc ochii, tunetile ce înfricoşază toată inima vitează sânt întâmplările cele de multe feliuri, neaşteptate pagube, înfricoşările vrăjmaşilor, supărările, necazurile ce ne vin de la cei din afară, jafurile, robiile, dările grele şi nesuferite carele le lasă Dumnezeu şi ne încungiură, pentru ca să cunoască credinţa noastră şi să ne vază răbdarea".

Unul dintre efectele negative ale contactului cu islamul îl reprezintă renunţarea la credinţa strămoşească ortodoxă şi, implicit, trecerea la mahomedanism (problema trecerii de la creştinism la islam a fost şi este privită cu oarecare îngrijorare de către închinătorii lui Hristos pretutindeni în Europa). Este cazul fiului domnitorului Petru Rareş, Iliaş, pe care Grigore Ureche îl caracterizează printr-un proverb ("dinafară se vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuţit") ilustrativ pentru următoarele fapte: "…având lângă sine sfetnici tineri turci, cu carii zioa petrecea şi să dezmierda, iar noaptea cu turcoaice curvind, din obiceele creştineşti s-au depărtat. În vedere să arăta creştinu, iară noaptea în slobozenie mahmetenească să dideasă". Nici cronicile de peste Milcov nu rămân indiferente la o asemenea ticăloşie; iată ce putem citi în *Cronica Bălenilor*: "să dăzmierda cu turci tineri, cu turcoaice tinere… […] Mai apoi au lăsat domnia şi el s-au dus la împăratul Suleiman, de au priimitu legea lui Mahmethu, lepădându-să de

BDD-A27133 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

Hristos, gândindu-să că va dobândi cinste mare de la împăratul. Ci mai apoi rău s-au înşelatu, că după ce s-au turcitu, apucându-l şi îndulcindu-l cu bine, l-au pus la Dârstor, nume puindu-i Mahmet. Nici într-acea boierie ce-i dedeasă împăratul n-au trăit multă vreme şi îndelungată, ce după doi ani, îmbucându-l mulţi din nepriiatenii lui cu multe cuvinte rele cătră împăratul, au căzut la închisoare, că au trimis împăratul de l-au legat şi i-au luat toată avuţiia. Şi decii l-au trimis peste mare la Brusa, de l-au închis. Mai apoi, de inimă rea, peste scurtă vreme au murit şi rău ş-au dat sufletul său în mâinile diiavolului, în legea turcească".

Episcopul Romanului, Macarie, vede în Iliaş un anti-model de domn: viclean, uneltitor, tiran, necredincios, ucigaş, imoral; dar să-i dăm cuvântul lui Macarie: "O dragoste, o soare, cum ai putut răbda o astfel fără de lege, pe cel ce-a batjocorit pe Hristos, care a fost înşelător al creştinilor, care a fost încătuşat la minte de înşelători, de trei ori nenorocitul, cel care s-a dat blestematului Mahumet al turcilor, căruia şi numele l-a primit, precum şi diavolului".

Acelaşi caz de abjurare este surprins de către egumenul Mănăstirii Căpriana, Eftimie, în următorii termeni: Iliaş "a început, neruşinatul, să se înfrâneze de la vin şi de la carnea de porc şi ce să spun mai mult, s-a arătat potrivnic întru toate binecinstitoarei noastre credinţe creştineşti şi pravoslavnice. Sfintele icoane, chipul lui Hristos şi al Preasfintei Născătoare de Dumnezeu şi ale tuturor sfinţilor le numea idoli, el care era idol al necredinţei şi prieten cu diavolul. Pe preoţi şi pe diaconi îi ura, pe călugări îi numea vrăjmaşi şi diavoli, el care dintru început era fiul şi moştenitorul diavolului ucigător de oameni, şi multe alte hule şi batjocore împotriva credinţei noastre ortodoxe [...]. Miercurea şi vinerea şi în cele patruzeci de zile, adică în postul mare, mânca carne, ca şi în celelalte sfinte posturi […], apoi s-a purtat atât de neruşinat, de parcă era un câine turbat şi cuprins de farmece", turcindu-se în cele din urmă, cu ajutorul unui anume Hadâr. Mai mult, se jură "cu mâinile pe cinstita cruce înaintea întregului popor" că iubeşte şi crede în legea creştinească, însă, "în noaptea următoare a sfărâmat acea cruce, pe care jurase, şi a aruncat-o în privată".

Opere monumentale despre islam ne-a lăsat Dimitrie Cantemir, cel mai bun orientalist al Europei, care a intrat în toate enciclopediile mari ale lumii ca autor al *Istoriei Imperiului Otoman (Historia incrementorum atque decrementorum aulae Othomanicae)*. Autorul atrage atenţia asupra felului în care musulmanii au preluat teze ale religiei creştine cu intenţia de a o răsturna (Coranul vorbeşte despre o dublă natură a Profetului, după pilda dublei naturi a lui Hristos). Mahomed este numit "pui de năpârcă", "părintele minciunii", "fiul întunecimilor", "diavol întrupat", "laţul lui

BDD-A27133 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

Satan", "gură a iadului", "tiranul ucigaş de suflete", "ocară a lumii", "fala musulmanilor". Dacă Biblia se prezintă pentru creştin ca o aspiraţie a salvării pe calea spiritului, Coranul pune simţurile la baza celor sfinte.

În *Descrierea Moldovei*, Cantemir analizează o serie de credinţe populare în legătură cu înmormântarea. Acestea, observă autorul, au o serie de aspecte comune regăsite în cele două religii: creştină şi musulmană. Astfel, turcii, ca şi românii, cred că sufletul mortului nu-şi găseşte odihnă decât după 40 de zile. În ambele cazuri, proveniența acestor credinţe este religioasă.

O operă monumentală despre islam, considerată ca prima lucrare de islamologie românească în adevăratul sens al cuvântului, este *Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane*. În intenţia autorului, lucrarea trebuia să cuprindă două părţi: una tratând despre fundamentele religiei islamice şi despre cultura pe care a generat-o ea, iar cea de-a doua prezentând organizarea şi instituţiile principalului stat musulman, Imperiul Otoman. Cantemir se referă la această lucrare sub titlul ei complet, *De muhammedana religione, deque politico musulmanae gentis regimine*. *Sistemul…* reprezintă prima ei parte şi cuprinde şase "cărţi" ale căror titluri sunt: (1) *Despre prorocul mincinos Muhammed*; (2) *Despre Curan*; (3) *Despre Apocalipsul muhammedan, care cuprinde hrisme sau prevestiri revelatorii ale pseudoprorocului Muhammed, despre lucrurile ce se vor întâmpla înainte de a pieri lumea*; (4) *Despre teologia muhammedană*; (5) *Despre religia muhammedană*; (6) *Despre alte rânduieli ale acestei religii*.

După propria mărturisire, făcută în *Precuvântare către cititor*, Dimitrie Cantemir a scris această operă pentru a pune în adevărata lumină "această credinţă rea […], această necuvântătoare şi lesnicioasă credinţă" care propovăduieşte că "adevărata fericire stă în poftele trupeşti, în dorinţele nedomolite, în dezmierdările neînfrânate şi întru îngăduinţa liberă a păcătuirii". În felul acesta, el vrea să pună la îndemâna cititorilor "mai puţin iscusiţi în legile şi în cărţile popoarelor orientale" o armă împotriva acestora din urmă, pentru ca "să le poată astupa gura cu însăşi nedreptatea lor". Lucrarea ar avea, aşadar, scopuri polemice, fapt ce pune sub semnul îndoielii obiectivitatea autorului. El se angajează să scrie "ce se povesteşte şi se crede la acele popoare barbare […] fără născociri, fără blam, fără adăugiri şi fără vreo scădere", iar cercetătorii au remarcat că Dimitrie Cantemir este pătruns fie de un sentiment de simpatie faţă de subiectul său (Ştefan Ciobanu), fie că, dimpotrivă, "atitudinea autorului este aceea a unui adversar, nu al poporului turc faţă de care are simpatie, ci al cârmuirii şi al principiilor religioase şi politice ale acestei cârmuiri" (P. P. Panaitescu). Pentru îndreptăţite motive, obiective şi subiective, atitudinea lui Cantemir faţă de islam a fost, într-adevăr, foarte nuanţată (Virgil Cândea).

BDD-A27133 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

În privința credinței musulmane, poziția autorului român este, fără îndoială, aceea a unui creştin: unica religie autentică a fost propovăduită de Hristos. Iată de ce, în numeroase locuri, se tăgăduieşte caracterul revelat al Coranului, Mahomed este considerat doar un "pseudoprofet" şi se afirmă că o serie de învățături coranice sunt "furate din *Scripturile* noastre". Cantemir susține că Biblia a fost folosită în alcătuirea Coranului, fie pentru a prelua idei, fie pentru a le respinge. El subliniază, de asemenea, că religia musulmană s-a format mai târziu decât cea creştină, preluând o parte dintre legendele ei, de pildă aceea a Sfântului Gheorghe (în turcă Cisrelles) care a ucis balaurul, sau Cassim Giuri pentru Sf. Dumitru.

Dar, aşa cum subliniază acad. Virgil Cândea, Cantemir nu se mulțumeşte să înfățişeze islamul ca pe o doctrină (în forma cristalizată de Coran şi de teologii musulmani), ci mai degrabă ca pe un fenomen social şi istoric, descris după reflectarea doctrinei propriu-zise în mintea şi în atitudinile adepților din vremea lui. Aşa se explică frecventele semnalări ale neconcordanțelor între cuvântul Coranului şi comportarea credincioşilor musulmani. Virgil Cândea trage o concluzie: "criticile autorului nostru nu se îndreaptă totdeauna împotriva învățăturii musulmane ca atare, ci adesea a felului în care mahomedanii contemporani o ocolesc sau o răstălmăcesc, pentru a-şi menaja şi îndreptăți practici interzise ca vânătoarea, luxul vestimentar, camăta, beția, desfrânarea etc. (4).

Prima lucrare originală despre islam scrisă direct în limba română apare la aproximativ 70 de ani de la publicarea operelor lui Dimitrie Cantemir şi este datorată unei alte personalități enciclopedice, cu o vastă cultură europeană şi cu profunde cunoştințe de limba turcă – Ienăchiță (Ianache) Văcărescu. Cartea pe care o am în vedere se intitulează *Istorie a preaputernicilor împărați othomani* şi face, printre altele, o prezentare a vieții profetului Muhammad şi a religiei islamice, pentru o mai bună înțelegere a manifestărilor social-politice ale Înaltei Porți. Şi Văcărescu socoteşte Coranul drept o compilație a tuturor scrierilor sfinte de care profetul Muhammad ar fi luat cunoştință de la evrei şi de la creştini, în timpul călătoriilor lui în Palestina şi în alte părți. În capitolul introductiv despre Coran şi despre islam, autorul notează: "Eu în această istorie ce scriu în limba românească, am găsit cu cale de a da idee şi de Moameth şi de legea moamethană cititorului, pentru ca să aibă oareşicare ştire de ethica credinții a stăpânirii căriia povestesc."

În *Introducere* la *Istoria othomanicească* (Editura Biblioteca Bucureştilor, 2001), Gabriel Ştrempel se întreabă ce l-a făcut pe Văcărescu să elogieze, în această carte, şirul neîntrerupt de sultani, dintre care cel puțin unul s-a făcut vinovat de vărsarea sângelui bunicului său, sfetnicul Ianache

BDD-A27133 © 2004 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

Văcărescu, odată cu acela al lui vodă Brâncoveanu şi al fiilor domnului muntean. "Putem vedea în el – se întreabă Gabriel Ştrempel – pe un nou Critobul din Imbros, singurul dintre cronicarii bizantini care a lăudat şi a justificat ororile turcilor şi ale lui Mohamed al II-lea din timpul cuceririi Ţarigradului ?". Evident că problema nu trebuie pusă chiar aşa; Ianache Văcărescu a fost un slujbaş credincios al Porţii, având multe legături la Constantinopol, însă, la sfârşitul celui de-al XVIII-lea veac, Turcia nu mai era văzută, în Moldova şi în Muntenia – ca în secolele precedente – drept "iadul pe pământ".

Al. Piru consideră *Istoria preaputernicilor împăraţi othomani* un "interesant memorial diplomatic al unui om învăţat şi umblat" şi laudă vocabularul folosit de cărturar, precum şi stilul său. Se îmbină în mod fericit numeroasele expresii greceşti şi turceşti cu neologismele de proveniență italiană şi franceză.

Istoria… se structurează pe două mari părţi, numite de autor "tomuri"; primul are în vedere douăzeci şi trei de "preaputernici împăraţi othomani", iar cel de-al doilea – cinci. Nicolae Iorga sublinia faptul că prima parte este scrisă pe scurt (şi o critica pentru faptul că autorul "uită cele mai strălucite evenimente din istoria patriei lui şi cântăreţul melancolic al stemei muntene, acel care vede planând vulturul roman asupra viitorului ţării sale, uită că aici a existat vreodată un Mihai Viteazul"), în timp ce a doua este o "bogăţie". Primul volum furnizează preţioase informaţii privind istoria turcilor, iar cel de-al doilea – privind politica europeană a vremii.

În primul capitol, intitulat *Moameth*, Ienăchiţă Văcărescu se referă la începuturile islamului, religie văzută de el ca un amestec de principii iudeo-creştine. "Moameth" este numit "dătător sau aşezător şi întemeietor al legii şi credinţei moamethiceşti", devenit din slugă proroc şi "înpărat şi dătătoriu d-o lege". Înainte de a fi fost răspândit cu sabia – precizează autorul –, islamul a fost răspândit prin "slobozeniile legii"; de aceea, se afirmă că această religie îngăduie pe pământ toate plăcerile şi promite fericirea deplină pentru viaţa de apoi. Tocmai această libertate totală a principiilor de viaţă, atât de diferite de religia creştină, dar şi, în mare măsură, de cea iudaică, a prins în lumea arabă şi a făcut ca foarte repede să crească numărul adepţilor Profetului. "Şi aşa dăspre o parte cu slobozenia legii, care hărăzeşte credincioşilor ei toate bunătăţile cereşti fără depărtarea plăcerilor lumeşti, încă şi aceste bunătăţi cereşti arătate cu înlesnită înţelegere şi la cei fără simţire, şi dăspre altă parte cu steag şi cu arme, adecă cu stăpânire, s-a întins şi legea, până a fi şase părţi musulmani dân treizeci părţi dă oameni ce s-au socotit că sânt în lume şi înpărăţia în trei părţi ale pământului, precum să vede, în Asia, Africa şi Europa". Câteva pagini sunt consacrate apoi Coranului, al cărui rezumat se face foarte limpede de către Văcărescu.

BDD-A27133 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

Interesant se dovedeşte capitolul intitulat *Pântru orânduiala otcârmuirii înpărăteşti othomanice*, din care aflăm că "stăpânirea othomănească iaste legată la legea moamethană ca şi faptele omeneşti, adică ethica credinţii, însă dă la Moameth, ce au fostu şi stăpânitor, sau înpărat şi prooroc şi dătător dă lege. Deci în şeri şerif, adică în pravila turcească, ce iaste alcătuită după coprinderea Curanului nu sânt fetfale numai pântru pricinile ethice ale faptelor omeneşti, ci mai vârtosu şi pântru toate mijloacele otcârmuirii înpărăteşti ale politiceştilor pricini. Căci nici cerere dă dăjdii, nici războiu, nici pace, nici nimic nu să porunceşte fără fetfa, adică fără de a scrie pravila şi fără dă a să arăta cu capu dă pravilă dă către preaînţeleptul muftiu, adecă şeih islam, cuviinţa pântru care să dă porunca şi să arată". Prin urmare, în pravila turcească, pe lângă poruncile ce sunt legate de morală, există şi principii vizând conducerea comunităţii; musulmanii "sunt datori să fie suppuşi legii şi poruncilor ce să dau după lege; dă aceia fără coprinderea legii poruncă nu să dă pântru nici o pricină".

Majoritatea versurilor compuse de Văcărescu la adresa sultanilor prezentaţi sunt osanale foarte acordate, poetul muntean dovedind din plin că are vocaţia elogiului (epocile de criză au favorizat fenomenul de personalizare a puterii). Sultanul Mehmed I, de pildă, este glorificat de Văcărescu pentru faptul că, închinându-i-se Ţara Românească la 1418, a hotărât ca principatul să-şi păstreze obiceiurile şi rânduielile; nu se permitea construirea de geamii pe teritoriul românesc, iar dacă un creştin trecea la islam, acela îşi pierdea toată avuţia şi trebuia să-şi părăsească ţara.

Gabriel Ştrempel, în introducere la ediţia pe care o propune cititorilor în 2001, notează: "Ianache a fost o mare personalitate a lumii vechi româneşti. A fost printre puţinii români, alături de spătarul Nicolae Milescu şi de Dimitrie Cantemir, care a jucat un rol diplomatic de primă strălucire în contextul european. Ianache Văcărescu i-a slujit pe turci, dar concepţiile sale politice şi manierele sale de a acţiona erau occidentale. Iar în adâncurile conştiinţei sale a rămas creştin şi nu a regretat succesele militare ale creştinilor, fie aceştia austrieci sau ruşi, catolici sau ortodocşi. A fost nu orgolios, ci mândru de activităţile şi de relaţiile sale şi a fost întotdeauna corect, de parcă n-a fost slujbaş în coruptul imperiu otoman"(5).

În secolul al XIX-lea, mulţi scriitori români, fascinaţi de Orient, acceptă şi aderă chiar la spiritul filo-islamic. Orientalofilia – componentă importantă a spiritului romantic – ar putea părea paradoxală pentru un popor care aparţinea, din punctul de vedere al vest-europenilor, unei zone orientale. Viorica S. Constantinescu, în lucrarea intitulată *Exotismul în literatura română din secolul al XIX-lea*, consideră această orientalofilie ca fiind un fenomen mimetic, "o modă romantică", adoptată de generaţia bonjuristă prin

BDD-A27133 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

intermediul culturii franceze. Opoziția Orient – Occident începe să fie simțită şi în cultura noastră, Orientul devenind, şi pentru români, o preocupare, ca spațiu geografic şi de cultură, ca moravuri, ca religie. Este cazul unor paşoptişti precum Vasile Alecsandri, Ion Ghica, Dimitrie Bolintineanu, Mihail Kogălniceanu, călători români în spațiul islamic, de la care ne-au rămas memorii şi jurnale de călătorie. Aceşti scriitori se situează departe de amintirile negative ale oprimării otomane şi ale invaziilor şi ajung să fie observatori direcți ai lumii musulmane şi ai legii islamice (prezentând, în scrierile lor, legăturile dintre legea islamică şi viața religioasă, respectiv dintre legea islamică şi viața socială).

În primăvara anului 1853, Bolintineanu porneşte spre Palestina şi spre Egipt. Volumul *Călătorii la Ierusalim şi Egipt* a avut mare succes, dovedindu-se o adevărată istorie a ținuturilor străbătute. Începând cu cele mai vechi legende ale locurilor, urmând cu viețile sfinților şi ale împăraților ce au trăit aici, scriitorul ne introduce în atmosfera acelor timpuri, făcându-ne să ne concentrăm atenția în mod deosebit asupra lumii islamice.

Câteva dintre filele jurnalului de călătorie al lui Bolintineanu se referă în mod explicit la islam, socotit religia arabilor: "Zeii Arabilor, în timpii vechi, nu sunt bine cunoscuți, dar se cunosc câteva lucruri despre cultul lor. Vechile tradiții spun că era la Mecca o casă numită Caba zidită de Abraham sau Ismail; în această casă se păstrau două pietre: una, pe care era tipărit piciorul lui Abraham, cealaltă o piatră neagră ce se numia sâmburele cel întâiu al pământului şi care pierduse albeața sa, din cauza păcatelor omeneşti – piatra iar era să se albească la ziua judecății. La sfârşitul lunii fiecărui an, oraşul Caba se umplea de pelerini, fiecare se despuia de vestminte; ocolia de şapte ori Caba alergând, săruta de şapte ori piatra neagră, arunca de şapte ori pietre în Valea Mihei, vizita de şapte ori munții vecini şi la urmă sacrifica oi şi cămile".

Religia islamică a luat naştere prin misiunea specială a lui Muhammad, născut la Meca în anul 570. Bolintineanu se opreşte, cu amănunte, şi asupra momentului în care Muhammad, la vârsta de 40 de ani, primeşte de la îngerul Gabriel marea misiune de a-i îndruma pe oameni pe calea adevăratei credințe. După ce noul profet îi amenință pe compatrioții săi idolatri că vor cunoaşte iadul, aceştia îl proscriu şi doresc să îl prindă. Atunci iar i se arată îngerul Gabriel cu o sută de capete şi o cu o sută de perechi de aripi care – precizează Bolintineanu – se întindeau de la Răsărit la Apus, iar Gabriel îi zice: <Dumnezeu te salută şi îți vesteşte prin mine: o, iubitul meu! o, puterea mea! o, gloria mea! n-am făcut încă nici un profet mai bun decât tine; pentru ce te-ai umplut de temere şi de spaimă?>.

BDD-A27133 © 2004 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

În urma unei noi întâlniri cu arhanghelul Gabriel, începe, într-o zi de vineri, fuga profetului; astfel, vinerea – precizează scriitorul român – până astăzi este o zi de sărbătoare pentru musulmani. După mai multe necazuri, profetul ajunge la Iatreb, care, din acel minut, s-a numit Medina, adică oraşul profetului; aici s-a zidit o geamie la care a lucrat profetul însuşi. Bine informat, scriitorul român îşi lămureşte cititorii şi asupra modului în care s-a scris Coranul; astfel, Muhammad a cunoscut, în călătoriile sale, un călugăr grec eretic şi un rabin. "Aceşti doi oameni îi cetiră unul evangheliile, celălalt pentateucul. Aceştia fură îngerii cari îl inspirară. Profetul făcea o comparaţie între aceste două cărţi cu obiceiurile Arabilor şi făcu o lege mai bună decât idolatria. Când se credea inspirat, dicta secretarilor săi, cari scriau pe o foaie de curmal. Aceste foi se adunară, după moartea lui Mohamed de Abu-Berc şi făcu o carte cu numele de Coran, ca Biblia Evreilor…".

În finalul călătoriei sale la Ierusalim, Dimitrie Bolintineanu relatează despre marea minune a aprinderii luminii de la Sfântul Mormânt, impresionat fiind şi de ceremonialul care precedă acest senzaţional fapt: "Soldaţii turci, postaţi pe la toate ieşirile, privegheau la păstrarea ordinei. Cu toate acestea, arabii de ritul oriental făcură din biserică un fel de târg; vânzătorii de portocale, de cafele, şerbete circulau neîncetat prin biserică, lăudând marfa lor, prin strigăte neplăcute. Oriunde aruncai ochii, se vedeau turme de femei arabe învălite la ochi ca nişte măşti de bal, şezând, unele să mănânce în biserică; altele aduseră aici, dupe la casele lor, aşternuturi şi învălituri şi dormeau în biserică, aşteptând începutul ceremoniei. Oamenii beau cafele şi fumau pe aici, pe colo, prin colţuri.

Din când în când, vederea tuturor se oprea pe nişte arabi de ritul oriental, carii, intrând cu mulţimea pe poartă, ieşeau pe alta, după ce treceau de două-trei ori biserica, ţinându-se de mână şi dănţuind sau sărind în sus ca nişte turbaţi. Ei şuierau ca greierii şi băteau apoi din palme; ocoleau un cerc ce se afla în lespezile capelei greceşti şi unde grecii de aici, în neştiinţa lor, zic că se află centrul pământului. […] După ce făcură toate acele exerciţiuri barbare, se puseră astă dată cu tot deadinsul să cheme lumina, prin urlete înfiorătoare şi sălbatice. Ai fi zis, văzându-i şi auzindu-i, că sunt o turmă de lupi ce urlă la stele".

Pe fundalul acestor întâmplări ce au loc la Sfântul Mormânt în noaptea Învierii Domnului, Dimitrie Bolintineanu subliniază o trăsătură specifică poporului român – toleranţa: "… fanatismul creştinilor aici este tot atât de mare ca al musulmanilor. El se întinde nu numai asupra celor ce nu sunt creştini, dar chiar asupra creştinilor de alt rit. Musulmanii numesc cu dispreţ pe creştini ghiauri, adică necredincioşi, câni; grecii numesc pe catolici şi pe cei de alte rite schilofranchi, câini de franci; catolicii, pe greci,

BDD-A27133 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)

schismatici. Când spusei călugărilor că la noi poporul este mai înaintat în civilizaţie, căci el nici nu urăşte, nici nu iubeşte pe oameni pentru că au cutare sau cutare religie, ci îi privesc totdauna după faptele lor, că orice rit şi lege este tolerată şi că toţi sunt înaintea lui Dumnezeu ca oameni, iar nu ca câni, călugării nu puteau să creadă".

Personalităţile musulmane întâlnite l-au impresionat pe Bolintineanu, însă cele mai multe cuvinte de laudă le are pelerinul român la adresa lui Chiamil-paşa. "Acest paşă este dintre turcii cei tineri, cu idei mai noi şi generoase în privinţa creştinilor; nici un alt paşă înaintea lui, afară de Ibrahim, fiul lui Mohamet Ali, nu făcuse atâtea concesii pentru creştini. Ca să arate arabilor fanatici că nu trebuie să mai existe oarbele prejudecăţi religioase şi dispreţul ce au pentru biserica creştină, acest paşă veni regulat, în toate serile din Săptămâna Mare a Paştelui, în biserica noastră". Iată un musulman tolerant, care înţelege că oamenii sunt împreună călători prin viaţă, că este extrem de importantă vieţuirea în pace, în înţelegere, în respect reciproc între persoane, indiferent de rasă, de naţionalitate sau de apartenenţă religioasă. Precizând că acest paşă trimite cavaleri turci care să îi escorteze pe creştini în drumul lor spre Iordan, pentru a nu fi atacaţi de beduini, Bolintineanu îşi exprimă satisfacţia de a se afla în faţa unui promotor al împăcării, în faţa unui luptător pentru instaurarea unei armonii interetnice şi interreligioase.

Se poate trage acum o concluzie: pe pământ românesc, islamul nu a fost perceput exclusiv prin incisivitatea lui. Atâta vreme cât le-au respectat teritoriul şi legea strămoşească ortodoxă, "păgânii" au fost acceptaţi de români. Întrebările pe care ni le punem astăzi, la început de mileniu, în legătură cu fundamentalismul islamic izvorăsc – este adevărat – din tragedia însângerării, însă aceasta a fost produsă de slaba capacitate de dialog interetnic şi interreligios.

Note bibliografice

(1) **ANGHELESCU, Nadia.** *Introducere în islam*. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1993.
(2) **GRIGORE, George.** *Problematica traducerii Coranului în limba română*. Bucureşti: Editura Ararat, 1997.
(3) **LEMNY, Ştefan.** *Sensibilitate şi istorie în secolul XVIII românesc*. Bucureşti: Editura Meridiane, 1990.
(4) **CÂNDEA, Virgil.** *Studiu introductiv* la *Dimitrie Cantemir: Sistemul sau întocmirea religiei muhammedane*. Bucureşti: Editura Minerva, 1977.
(5) **ŞTREMPEL, Gabriel.** *Studiu introductiv* la *Ianache Văcărescu: Istoria othomanicească*. Bucureşti: Editura Biblioteca Bucureştilor, 2001.

BDD-A27133 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:42 UTC)